

Kitabiyat

Fahriye Emgili, Yunanistan'dan Mersine'e: Köklerinden Koparılmış Hayatlar, (1. baskı), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2011, 288 sf.

Özet

Türk tarihinde ve kültüründe göç kavramı için destanlar yazılmıştır. Orta Asya'dan buraya da gelme sebebimiz yeni yurtlar arayışımız değil midir? Yüzyıllarca kalabalık kitleler halinde göç eden Türkler, Orta Asya'nın kuzeyine, oradan Rus bozkırlarına, oradan devamla Avrupa içlerine en sonunda da münbit Anadolu toprağına yerleşmişlerdir. Her geçtikleri yerde ise nüfusunun bir kısmını bırakmışlardır. Göç kavramı zamana ve olaylara göre içerdiği mana ve peşinden getirdiği yaptırımlar ile dünya tarihinde iz bırakmıştır. Günümüzden yaklaşık bir yüzyıl kadar önce Anadolu toprakları, tam anlamı ile yeniden yapılanma içine girmiştir. Bu yapılanma en belirgin şeklini adına Nüfus Mübadelesi denilen uluslararası geçerlilik sahibi olan belge ile almıştır. Nüfus mübadelesi uygulaması ve bu uygulamanın Mersin örneği Fahriye Emgili'nin "Yunanistan'dan Mersin'e: Köklerinden Koparılmış Hayatlar" adlı çalışmasından işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Mübadelesi, Muhacir, Mersin.

Abstract

Turkish history and culture of immigration, was written for the epics. Our search for new homes in Central Asia Is not the reason to come in here? The Turks who migrated en masse from the crowd throughout the centuries, Central Asia, north, and from there the Russian steppes, and from there into Europe in the end, with continuing fertile soil of Anatolia and settled. Each right where they have left a portion of the population. Migration due to events that are included in the concept of meaning, and after the time and brought sanctions and left its mark on the world. Nearly a century ago, the Anatolian territories of today, has entered into arestructuring in the true sense. This is the most obvious form of structuring the document on behalf of the owner ofthe Population Exchange and has been called the international validity. Applicationand this application is an example of an exchange of populations of Mersin made by Fahriye Emgili's "From Greece to Mersin: Lives Uprooted" the work processed by uprooted lives.

Keywords: Population Exchange, Immigrant, Mersin.

Nüfus Mübadelesi ne idi? Ne değildi?

1826 yılında Türklerle Yunanların birbirinden resmen ayrılmasını bildiren ilk belge Saint Petersburg Protokolü olmuşsa da Osmanlı Devleti, bu protokoldeki söz konusu ahalinin göç etmesi maddesini kabul etmemiş ve protokol akim kalmıştır. Türklerin, Balkanlardan göç serüveninin ilk adımı işte bu belge ile resmîyet kazanmıştır; ama sonucu olmamıştır.

Göç etmek, yirminci yüzyıla kadar kitlelerin barınma, açlık, iklim şartları gibi insani-zorunlu ihtiyaçları çerçevesinde gelişirken, yirminci yüzyılda tüm bu sebeblere ek olarak devlet arası çıkar çatışmalarının nihayetinde ortaya çıkan güvenlik sorunu göçün en büyük sebebi olmuştur. Gerek göç edenlerin güvenlik endişesi gerekse ilgili devletlerin daha büyük siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda kendi iktidarlarını koruma ihtiyaçları bu göçün itici sebebi olmuştur.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan dolayı evi ocağı dağılarak yollara düşen ve göç eden kimselere felaketzede ve harikzede denilirken, büyük mübadele ile gelenler literatüre yerleşen muhacir ve mübadil sözcükleri ile karşılık bulmuşlardır. Böylece Anadolu toprakları, yaklaşık on yıl içinde farklı durumların içinden çıkıp gelmiş, değişik kültür yapısına sahip, kendi kimliklerinin üstüne yeni bir alt kültür adı eklenen on binlerce insan ile dolup taşmıştır.

Lozan Antlaşması'nın Türk ve Yunan Hükümetleri arasında imzalan mübadeleye ilişkin protokolünde, mübadelenin kimleri içerdiği, mübadillerin sevkleri ve hakları ile ilgili içerik mevcuttur. Buna rağmen hiçbir antlaşma metni içerdikleri açısından, insanların bu sırada nasıl hissediklerini hiçbir zaman açıklamayacaktır. Bunlar satır aralarında yazılıkmıştır. Bunlar, sözlü tarih çalışmaları ile bugün açığa çıkmaktadır.

Lozan Antlaşması ile yapılan Nüfus Mübadelesi'nde , karşılıklı olarak yaklaşık 2 milyon kişinin değişimi sağlanmıştır. Kağıt üzerinde bu tip hesapların yapılması ve konuşulması çok zor gözükse de asıl meşakkatli olan iş mübadele yapılacak olan kişilerin insani haklarının sağlanması ve mübadele uygulamasının sistemli bir şekilde sağlanmasıdır. Türk Hükümeti, bu konuda az da olsa şanslı idi; çünkü Osmanlı Devleti zamanında 1877-78 savaşında Balkanlardan Anadolu'ya gelen muhacirler ile ilgilenmesi için Muhacirin İskan Komisyonu adı verilen benzer bir devlet kurumu vardı. Bu kurum muhacirlerin işe, sevk ve yerleştirilmesi ile ilgilenmiştir. Daha önemli ise Hilal-ı Ahmer Cemiyeti' dir. Bu cemiyet de yemek ve barınma gibi temel ihtiyaçlar dairesinde göçmenlerle ilgilenmiştir. Söz konusu cemiyet ve devlet kurumunun bu konuda tecrübe sahibi oluşu, Lozan Antlaşması çerçevesinde yapılan mübadele çalışmalarında birer örnek olmuştur. Türk

Hükümeti, Muhtelit Mübadele Heyeti'nin çalışmaları devam ederken, Mübadele İmar ve İskan Vekaleti'ni kurmuştur. Bu vekalet gelen muhacirlerin aciz duruma düşmemesi ve iskan muntuklarını tesbiti amacıyla kurulmuştur. Atlatılan savaş yıllarının ardından bozulan ekonomiyi düzeltmek amacı ile mübadillerle ortak bir ekonomik kalkınma uygulamasına gidilmiştir. Mübadillere yapılan orak, balta, kazma gibi bil-umum toprak alet aedavatı ve ekimi sağlanacak olan tohum yardımı ile toprak mahsulleri ile kalkınmaya fayda sağlanmıştır. Her uygulama gibi bu yardımlarda da eksiklikler olmuştur; eserde de yazdığı üzere mal beyannameleri esas alınmadan kimne az kimine çok mal verilmesi gibi şikayetlerle de karşı karşıya sarılmıştır.(s. 174)

Diğer önemli yardım kaynağı ise Osmanlı Devleti zamanında da göçmenlere yardım noktasında asıl dayanak olan Hilal-ı Ahmer'dir. Bu kuruma gerek devletin yaptığı gerekse vatandaşların şahsen yaptığı yardımlar neticesinde nakti ve aynı olarak gelen göçmenler yardım almışlardır.

Mübadillerin, sevk, iskan, iase, barınma ve göçmenlerin sosyal hayata ve ekonomiğe dahil olma süreçleri içinde Türk Hükümeti tarafından 1.000.000 sterlin harcanmıştır. Bu para hiçbir dış ülke kaynağı kullanılmadan tamamlanmıştır.

Fahriye Emgili'nin Yunanistan'dan Mersin'e : Köklerinden koparılmış hayatlar adlı kitabında da genel mübadele bakışını dışında spesifik bir konu görmekteyiz.. Bütün bu bahsedilen temel mübadele bilgilerimizin dışında Mersin bölgesi mikro tarih çalışması ile bugüne kadar öğrenilen bilgilere yeni arşiv kaynakları ışığında genişleterek yeni bilgiler almamızı sağlamıştır.

Fahriye Emgili'nin bu çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümlerde mübadele fikrinin nasıl oratya çıktığı ve Türk-Rum Nüfus Mübadelesi'nin kararları,mübadele hazırlıkları ve uygulamaları incelenmiştir.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise, eserin ana konusu olan Mersin ve çevresinin mübadele uygulaması, bu mübadillerin iase, sıhhat ve toprak işleri ile alakadar olunmasını, bu mübadillerin devletin ve kendilerinin ihtiyaçları doğrultusunda üretime katılmalarını ve böylece kendi geçimlerini temin etmeleri konu alınmıştır.

Mübadele uygulaması ile ilgili tüm tarihler, harcanan tüm paralar, kurulan tüm kurumlar ve bir çok bugün unutuldu. Bugün hatırlanan tek şey, on binlerce insanın bin bir cefa ile Anadolu gelmeleri ve bu duruma alışmaya çalışmalarıdır. Gelen insanların kültür ve yaşayışlarının yerleştikleri bölgelerdeki insanlarla olan farkı bugün bile tazeliğini koruyan bir konudur. Her ne kadar soydaşlarının yanına gelmiş olsalar da göçmenler, Avrupai hayat tarzının getirmiş olduğu farklı yaşam kültürü sebebi ile yerliler tarafından bazen dışlanmalarına sebep dahi olmuştur. Fahriye Emgili'nin kitabında bir mübadille yaptığı mülakatta "Ne getirdik var mı? Medeniyet getirdik" sözleri yerli ve göç etmiş halk arasındaki birbirlerine karşı bakışı ufak da olsa anlatmaktadır. (s.246)

Fahriye Emgili bize bu çalışmasında; klasik mübadele bilgilerimizin üstüne yepyeni araştırması ile sunduğu taze bilgiler ile hem dönemin siyasi konjüktörünün yaptırımları sonucu onlarca insanın tek kalemde hayatlarının nasıl değiştiğini belgelemiş hem de yaptığı röportaj çalışmaları ile bu değişimlerin devletin resmi kayıtlarına geçmeyen tarafını yani mübadele uygulamasının asıl olan insani yayını bizlere sunmaktadır.

Bu çalışma, hem Lozan Antlaşması hem mübadele hem de etrafımızdaki mübadilleri anlamamız ve tekrar düşünmemiz için çok iyi bir sebeptir. Tarihi içinden okumak, içindekini doğru görmek amacıyla, doğru kaynaklar kullanmış olan yazarımızı tebrik ederim.

Eda ÖZCAN